

An aerial photograph of a canal in Amsterdam, showing a church with a tall spire in the foreground and a bridge in the background. The image is in black and white with a blue tint.

Een oase in de woestijn

*Bundel ter gelegenheid van het
90-jarig bestaan van de Nieuwe Rem
te Amsterdam.*

Sinds 1998 bekend als Vrijburg

EEN OASE IN DE WOESTIJN

De Nieuwe Rem 'een oase in de woestijn' met het Vossiusgymnasium, 1933

EEN OASE IN DE WOESTIJN

REDACTIE

Gigi Calcoen, Mariette Hamaker, Joost Röselaers, Jan de Vries

Bundel ter gelegenheid van het 90-jarig bestaan
van de Nieuwe Rem aan de Diepenbrockstraat te Amsterdam
Sinds 1998 bekend als Vrijburg

Hilversum
Verloren
2023

© 2023

Uitgeverij Verloren bv

Torenlaan 25

1211 JA Hilversum

www.verloren.nl

ISBN 978 94 6455 074 0

Ontwerp omslag en binnenwerk: Mijke Wondergem, Baarn

Verzorging binnenwerk: Peter Tychon, Wijchen

Druk: Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

INHOUD

<i>Joost Röselaers en Jan de Vries</i>	Inleiding: ‘Een oase in de woestijn’	7
<i>Matthijs de Jongh</i>	Het beginsel van vrijheid, verantwoordelijkheid en verdraagzaamheid	9
	1 HET GEBOUW	
<i>Jeroen Schilt</i>	Op de grens van oud en nieuw	21
<i>Peter Idenburg</i>	De glas-in-loodramen	29
<i>Liesjettie de Jong-van Dooijeweert</i>	Kunst in en rond de Remonstrantse kerk	32
<i>Jan de Vries</i>	Oude bekenden in een nieuw gebouw	34
	2 KERK-ZIJN IN WOORD, MUZIEK EN DAAD	
<i>Mariette Hamaker</i>	De predikanten van de Nieuwe Rem	39
<i>Erik Visser</i>	Muzikale traditie van Vrijburg	43
<i>Jan Pieter Lanooy</i>	Kerkmuziek in Vrijburg sinds 2019	49
<i>Gloria-Jeanne de Meijer</i>	De oase van de Remonstrantse Diaconie	51
	3 KERNMOMENTEN IN DE ‘RECENTE’ GESCHIEDENIS	
<i>Karl Bijsterveld</i>	Vrijburg in de roerige jaren tachtig: van Vredesgroep tot eerste ‘homohuwelijk’	55
<i>Willem van Reijendam</i>	De macht van het woord	64
<i>Ulco van der Pol</i>	Laat de kinderen tot mij komen	68
<i>Dik Mook</i>	50 jaar jeugd-/jongerenwerk in vogelvlucht	78
<i>Coos Huijsen</i>	Morele dilemma’s worden niet ongestraft verzwegen	86
<i>Joost Röselaers</i>	Vrijburg laat Voorgaan	94
<i>Mariette Hamaker</i>	Het ideaal van Vrijburg	98
	4 VELE WIJZEN VAN GELOVEN	
<i>Alinda Stok</i>	Vele wijzen van geloven	103

5 OVER DE TOEKOMST VAN VRIJBURG

<i>Jan Sevenster</i>	De fata morgana	113
<i>Martijn Roelandse</i>	Vrijburg 'oase in de woestijn'	115
<i>Rachelle van Andel</i>	In de open ruimte gaan staan	118
<i>Mpho Tutu van Furth</i>	A church as home	121
<i>Joost Röselaers</i>	De dorstigen laven	123
	Dankwoord	126
	Dank aan de schrijvers achter de verhalen	126
	Dank aan onze sponsoren die deze bundel mogelijk maakten	128
	Dank aan de fotografen	128

INLEIDING

Joost Röselaers en Jan de Vries

‘Een oase in de woestijn’

Een oase in de woestijn. Zo werd Vrijburg in 1933 beschreven. Dat was toen letterlijk zo. Op het Vossius na was er verder geen enkel huis of gebouw in de wijde omgeving van de ‘Nieuwe Rem’. In de loop der decennia zijn velen de kerk gaan beschouwen als een oase maar dan spiritueel. Een ruimte om op adem te komen. Een ruimte waar we ons ophalen aan het Bijbelse verhaal, aan elkaar en aan onze kernwaarden van vrijheid en tolerantie. Wij staan daarmee in een lange traditie. Sinds 1619 staan remonstranten voor een vrij en verdraagzaam christendom. Ook de vrijzinnig protestanten (die samen met de remonstranten Vrijburg vormen) staan in deze open vrijzinnige traditie.

Een traditie die grote invloed heeft gehad op de identiteit van Amsterdam, op de typisch Amsterdamse waarden en levenswijze, en die diep verankerd is in de stad. Met name aan de Keizersgracht. Want daar stond de ‘Oude Rem’. Nu kennen we de Oude Rem als debatcentrum De Rode Hoed. Deze naam herinnert aan de hoedenmakerij die op de plaats stond voordat in 1630 de remonstrantse kerk werd gebouwd en waarvan een gevelsteen nog steeds getuigt. De Rode Hoed zet de traditie van ‘vrijheid van denken’ van de remonstranten voort.

De uitbreiding van de stad en ook van het aantal leden van de remonstrantse gemeente van Amsterdam leidde tot de wens van een tweede kerkgebouw, de ‘Nieuwe Remonstrantsche Kerk’. Gebouwd en in gebruik genomen in een zandvlakte: ‘Een oase in de woestijn’. De openingsplechtigheid vond plaats op zaterdag 17 juni en de inwijdingsdienst op zondag 18 juni 1933. Inmiddels hebben generaties kerkgangers en voorgangers het kerkgebouw bevolkt. Ieder levend in een eigen tijd en zich aanpassend aan veranderingen in kerk en maatschappij. Vanaf februari 1974 kerken remonstranten en vrijzinnige protestanten samen. Vanaf 1998 is het kerkgebouw en het samenwerkingsverband bekend onder de naam Vrijburg. Die naam heeft een veelzeggende betekenis. Amsterdam heette in de 17de eeuw onder drukkers Vrijburg. Je kon er

indertijd teksten gedrukt krijgen die elders verboden waren. Een vrijplaats voor nieuwe ideeën op het gebied van religie, cultuur en ethiek. Toen en nu. Het kerkgebouw wordt intensief gebruikt door leden en vrienden van de samenwerkende gemeenten en vrienden van Vrijburg en door vele andere groepen die zich er thuis voelen.

In de volgende hoofdstukken wordt ingegaan op de architectuur en op onderdelen van het gebouw, op mensen en groepen die aan het kerkzijn hebben bijgedragen en aan bewegingen in de geschiedenis van Vrijburg. Dit boek heeft niet de pretentie volledig te zijn. Laat wat er wel in staat aanleiding zijn om ook over wat er niet in staat, met elkaar te spreken. En laat het vooral een appèl zijn om de oase die Vrijburg is, te blijven koesteren. Onze samenleving kan niet zonder plekken waar aloude verhalen klinken en waar mensen elkaar ontmoeten in een geest van vrijheid en verdraagzaamheid. En daarom eindigen we deze bundel met een viertal toekomstvisies waar we de komende jaren – richting ons eeuwfeest en de vele jaren daarna – gestalte aan willen geven.

INLEIDING

Matthijs de Jongh

Het beginsel vrijheid, verantwoordelijkheid en verdraagzaamheid

Inleiding

‘Er is de vrijheid die je voelt in je lijf. (...) Als kind hard schaatsen op een bevroren meer, of op je fietsje een heuvel afzoeven. Alleen op reis, in een oude trein, voor het eerst uren, dagen van huis raken met je haren in de wind. Of ook de fysieke opluchting als aan een slepende, drukkende persoonlijke situatie een einde komt en je weer ‘vrij’ kunt ademen. Steeds gaat het om ruimte, om open beweging.’¹ Met deze woorden omschreef Luuk van Middelaar in 2005 zijn gevoel van vrijheid.

Vrijheid is een allemansvriend. Iedereen wil vrij zijn. Tegelijk is het een lastig, veelzijdig begrip. Tal van denkers, filosofen, theologen, juristen en politicologen hebben eeuwenlang gediscussieerd over de vele aspecten van vrijheid.² Vrijheid kan worden gebruikt als een *state of mind*, als individuele lichamelijke of zelfs spirituele sensatie, als fundament van onze liberale democratie, als politieke filosofie. Maar ook als vrijbrief voor egocentrisme. Vrijheid wordt maar al te vaak eindimensionaal verstaan. ‘Gewoon jezelf kunnen zijn’, zo luidde ooit de verkiezingslogan van een liberale partij. Het bleek nog platter te kunnen toen een concurrerende partij in naam van diezelfde vrijheid pleitte voor een verbod op de koran.

Ook remonstranten en vrijzinnig protestanten zijn aan vrijheid gehecht. De remonstranten voeren het beginsel van vrijheid en verdraagzaamheid in hun beginselverklaring, de vrijzinnig protestanten relateren de vrijheid aan de voorlopigheid van ieder oordeel en de vrijheid van iedere generatie om de bijbel in eigen context te bezien. In Amsterdam noemen wij onze samenwerkingsgemeente Vrijburg een bolwerk van vrijheid.

1 Luuk van Middelaar, ‘Verdedig de vrijheid met de haren in de wind’, *NRC Handelsblad* 9 april 2005. (<https://www.nrc.nl/nieuws/2005/04/09/verdedig-de-vrijheid-met-de-haren-in-de-wind-10461706-a1050715>).

2 Een mooi recent overzichtswerk (met een nadruk op de betekenis van politieke vrijheid) is van Annelien De Dijn, *Vrijheid. Een woelige geschiedenis* (Alfabet Uitgevers 2021). Verwijzingen naar tal van vrijheidsdenkers zijn te vinden op <https://plato.stanford.edu/>.

Juist omdat het begrip vrijheid zo veelzijdig is, rijst de vraag wat wij hieronder verstaan. Omvat het meer dan ‘leven en laten leven’ en een vrije omgang met oude teksten? Leidt een focus op vrijheid tot onderwaardering van de naaste? Zolang wij als remonstranten het beginsel van vrijheid en verdraagzaamheid in het vaandel dragen, worden wij uitgedaagd op dit soort vragen een antwoord te formuleren. Ik waag een poging door het begrip vrijheid te relateren aan twee verwante noties: verantwoordelijkheid en verdraagzaamheid.

Door vrijheid in verband met deze andere begrippen te brengen wil ik illustreren dat vrijheid, althans in de remonstrants-christelijke traditie, een *relationeel begrip* is. Vrijheid staat niet op zichzelf en is niet uitsluitend op het individu gericht. Vrijheid bestaat bij gratie van de ander en krijgt gestalte in relatie tot de ander. Ik hoop te laten zien dat het remonstrantse vrijheidsbegrip in wezen een uitdrukking vormt van twee verwante waarden die ook besloten liggen in het gebod van naastenliefde: de inherente menselijke waardigheid en het gelijkheidsbeginsel. De waardigheid van het individu kan niet tot wasdom komen zonder vrijheid. De (gelijk) waardigheid van de ander betekent dat wij andermans vrijheid moeten respecteren – ook waar dat schuurt – en dat wij voor de ander een naaste moeten worden door het nemen van verantwoordelijkheid. Vrijheid, verantwoordelijkheid en verdraagzaamheid zijn uitdrukkingen van een en hetzelfde beginsel.

Oorsprong van het christelijke vrijheidsbegrip

Het christelijk begrip van vrijheid is sterk bepaald door de apostel Paulus. Paulus was niet alleen opgegroeid als wetsgetrouwe jood, maar stond als kosmopoliet ook in de Hellenistische traditie. Beide elementen keren terug waar Paulus spreekt over vrijheid. In de Griekse traditie werd het begrip vrijheid gezien in de context van de tegenstelling tussen een vrije (burger) en slaaf.³ Die tegenstelling krijgt bij Paulus een nieuwe lading waar hij spreekt over prangende kwesties van zijn tijd: hoe universeel was de nieuwe christelijke boodschap? Dienden christenen zich te blijven bewegen binnen het jodendom en vooral de joodse religie te vernieuwen of had het christendom universele pretenties?⁴ Het antwoord van Paulus is duidelijk: ‘Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of

3 G. Visser, *Oorsprong & Vrijheid* (Sjibbolet 2015), p. 36. In het Grieks: ἐλευθερος (eleutheros, een vrij persoon, vrije burger) versus δούλος (doulos, slaaf).

4 Hierover o.a. P. Fredriksen, *When Christians Were Jews. The First Generation* (Yale University Press 2018); E. Meijering, *Geschiedenis van het vroege Christendom* (Balans 2004); D. Flusser, *Het christendom, een joodse religie* (Ten Have 1991).

vrijen, mannen of vrouwen – u bent allen één in Christus Jezus.⁵ Maar daarmee rees wel de vraag hoe moest worden omgegaan met de joodse wet. Daar komt de tegenstelling vrije/slaaf om de hoek kijken: de joodse wetten waren volgens Paulus als een kooi waarbinnen de joden zich bevonden tot de komst van Christus. Met de komst van Christus waren de joden die Jezus als Messias aanvaardden, bevrijd uit de slavernij van de wet. Niet langer werden joden behouden door naleving van de wet maar door geloof in Christus. Ongeacht ieders afkomst of nationaliteit waren christenen in de visie van Paulus door Christus van de wet bevrijd.

De nieuw verworven vrijheid betekende niet dat alles maar geoorloofd was.⁶ De bevrijding van de ketenen van de wet ging gepaard met een aansporing om verantwoordelijkheid voor het eigen handelen te nemen: 'Broeders en zusters, u bent geroepen om vrij te zijn. Misbruik die vrijheid niet om uw aardse begeerten vrij spel te geven, maar dien elkaar in liefde, want de hele wet is vervuld in één uitspraak: 'Heb uw naaste lief als uzelf.'⁷ Paulus' universele boodschap is dan ook dat het gebod van naastenliefde boven alles gaat en dat dit gebod alle spijswetten en regels over reinheid en besnijdenis in de schaduw stelt.

Het is verleidelijk om Paulus' bespiegelingen, die zijn gegeven in een andere wereld, in een andere tijd, terzijde te schuiven op de grond dat zij inmiddels ruimschoots zijn verouderd. Voor vrijzinnigen komt de taal van Paulus soms vervreemdend over. Toch bevatten Paulus' brieven wel degelijk elementen die vandaag de dag nog terugkeren in de discussie over vrijheid.

Vrijheid en verantwoordelijkheid

Vrijheid is in de eerste plaats een vrijheid *tot*: de vrijheid om zelf keuzes in het leven te maken, de ontplooiingsvrijheid. Deze vrijheid wordt ook wel aangeduid als *positieve vrijheid*.⁸ Interessant aan de positieve vrijheid is – en nu naderen we weer het vertrouwde remonstrantse erf – dat zij een vrije wil veronderstelt. De vrijheid om het ene te doen en het andere te laten impliceert immers de mogelijkheid om ook een andere keuze te maken. Die positieve vrijheid is een groot goed maar kan ook een last

5 Galaten 3:28

6 In 1 Korintiërs 7:22 trekt Paulus de tegenstelling tussen vrije en slaaf op een voor ons vreemdende manier door: 'Want een slaaf die door de Heer geroepen is, is een vrijgelatene van de Heer, zoals degene die als vrij man geroepen is een slaaf van Christus is.'

7 Galaten 5:13.

8Vgl. I. Berlin, 'Two Concepts of Liberty', in: *The Proper Study of Mankind. An Anthology of Essays* (Farrar, Straus and Giroux 2000).

betekenen. Zij vraagt van ons te kiezen: ware vrijheid is *gekozen hebben*. Dat betekent ook de consequenties van onze keuzes te aanvaarden. In de joodse en de christelijke traditie wordt die vrijheid normatief ingekaderd door *verantwoordelijkheid*, de morele verplichting een antwoord te bieden op situaties die zich aan ons voordoen.⁹ Dat antwoord van Paulus is simpel en ingewikkeld tegelijk: dien elkaar in liefde.

Was de verantwoordelijkheid die met vrijheid gepaard gaat in Paulus' tijd al niet eenvoudig, vandaag de dag is het nog veel ingewikkelder. Dat heeft te maken met onze toegenomen kennis. Doordat wij meer kennis hebben van de gevolgen van ons handelen, kunnen we ons niet eraan onttrekken die kennis te gebruiken bij het maken van keuzes. Toegenomen kennis leidt tot toegenomen verantwoordelijkheid. Daarbij doel ik vooral op de kennis over klimaatverandering. De enorme bevolkingsgroei en het explosieve gebruik van grondstoffen confronteren ons met de vraag of wij de aarde niet te veel uitputten voor onszelf en onze kinderen.

Ook wij als Vrijburg kunnen ons hieraan niet onttrekken. Groene of ecotheologie heeft een stormachtige opkomst doorgemaakt,¹⁰ 420 kerken in Nederland hebben zich aaneengesloten tot een netwerk van Groene Kerken.¹¹ Wordt het niet tijd om ons jarige gebouw een cadeau aan te bieden door ons aan te sluiten bij de Groene Kerken? Moet onze diaconie zich niet mede gaan richten op ondersteuning van onze naasten bij verduurzaming en energietransitie? En wordt het niet tijd om nog eens te kijken naar onze beginselverklaring? Zouden we daar niet een woordje aan kunnen toevoegen? Door te verklaren: “De Remonstrantse Broederschap is een geloofsgemeenschap die, geworteld in het evangelie van Jezus Christus en getrouw aan haar beginsel van vrijheid, **verantwoordelijkheid** en verdraagzaamheid, God wil eren en dienen.”

Vrijburg heeft die keuze al gemaakt. Wij schrijven wekelijks in onze liturgie:

“Vrijburg is een vrijzinnige christelijke geloofsgemeenschap, gevormd door remonstranten en vrijzinnige protestanten. Vrijheid, verdraagzaamheid, verantwoordelijkheid en ruimte voor ieders persoonlijk geloof zijn belangrijke uitgangspunten die terugkomen in kerkdiensten, gespreksgroepen en overige activiteiten.” Laten wij erover nadenken hoe

9 In de joodse traditie onder meer bij Levinas en Buber. Vgl. o.a. M. Buber, *Ich und Du* (Gütersloher Verlagshaus 2014).

10 Hierover uitvoerig (vanuit meer traditioneel kerkelijk perspectief), T. van Montfoort, *Groene theologie* (Skandalon 2019).

11 www.groenekerken.nl. Binnen Extinction Rebellion is ook een christelijke groep actief onder de naam www.christianclimateaction.nl.

wij als gemeente invulling kunnen geven aan onze verantwoordelijkheid voor de groene noden van vandaag.

Vrijheid en verdraagzaamheid

Evenals verantwoordelijkheid is verdraagzaamheid nauw met vrijheid verbonden. Gaat het bij het koppel vrijheid en verantwoordelijkheid om de positieve vrijheid, bij vrijheid en verdraagzaamheid staat de negatieve vrijheid meer voorop: het recht om gevrijwaard te blijven van andermans inmenging in geloof of levensovertuiging. Vrijheid en gelijkwaardigheid kunnen niet naast elkaar bestaan zonder verdraagzaamheid.

Het remonstrantse beginsel van verdraagzaamheid heeft oude papieren. Verwijzend naar de ‘slavernij’ onder de Spanjaarden schreef de belijdenis van 1621 al:

‘Laet ons niet wederom slaven der Menschen worden: maer laet ons ook niet heerschen over eens anders ghelove. Laet onse moderatie, matigheydt ende vriendelijckheydt een yeder bekent worden, ende laet ons met alle zedigheydt ende vriendelijckheydt malcanderen inder liefde verdraghen.’¹²

Nu zou men deze passage uit de belijdenis van 1621 kunnen begrijpen tegen de achtergrond van de Dordtse synode een paar jaar eerder: tijdens die synode kon juist geen verdraagzaamheid voor de remonstrantse opvattingen worden opgebracht. Het pleidooi voor verdraagzaamheid in de belijdenis zou men dan kunnen uitleggen als een poging van de verliezer om niet helemaal aan de kant te worden geschoven. Die interpretatie zou echter geen recht doen aan de opvattingen van de toenmalige remonstranten. Vijftien jaar eerder, toen het conflict tussen de rekkelijken en preciezen nog niet uit de hand was gelopen, betoogde Arminius in de kern hetzelfde.

Jacobus Arminius, de geestelijk vader van de remonstrantie, was als Leids hoogleraar theologie in 1606 rector van de jonge universiteit. Weliswaar kon de twist tussen Arminius en Gomarus over de predestinatie ook in 1606 al worden geplaatst tegen de achtergrond van de opkomst van radicale calvinisten, het dispuut vertoonde toen ook nog trekjes

¹² *Belydenisse Ofte Verklaringhe Van't Ghevoelen er Leeraren, die in de Gheunieerde Neder-Landen Remonstranten worden ghenaemt* (2e druk 1622), p. 50. Een moderne vertaling is opgenomen in E.J. Kuiper & Th.M. van Leeuwen, *Als een vuurbaken. Teksten over de functie van belijdenissen naar remonstrants inzicht* (Meinema 1994).

van een academisch geschil ‘onder professoren’. Het conflict had nog niet zo’n politieke dimensie gekregen en was nog niet besmet door de machtsstrijd tussen Maurits en Van Oldenbarnevelt. De kaarten waren kortom nog niet geschud.

Toch waren de verhoudingen al zodanig dat Arminius aanleiding zag om in zijn rectorale diëсреde van 8 februari 1606 te spreken *Over het verzoenen van godsdienstige geschillen onder christenen*.¹³ Ook los van het dispuut met Gomarus was het onderwerp hoogst actueel na de vele godsdienstoorlogen van de 16^e eeuw. Denk daarbij niet alleen aan de beeldenstorm en de Spaanse inquisitie, maar bijvoorbeeld ook aan de onderdrukking van de Hugenoten vóór het Edict van Nantes (1598).

De rede van Arminius kan worden beschouwd als een pleidooi om op vreedzame wijze met verschillen van inzicht binnen de gereformeerde kerk om te gaan. Als medicijn tegen kerkelijke conflicten doet Arminius een beroep op de matigheid en bescheidenheid. Wanneer nederigheid de plaats van trots inneemt en iedereen zijn hartstochten intoomt, zullen kerkelijke geschillen niet zo snel ontvlammen, zo betoogt hij. Arminius doet enkele handreikingen om die ‘*state of mind*’ te bereiken. In de eerste plaats benadrukt hij dat het nu eenmaal moeilijk is de waarheid te vinden en dwalingen te vermijden. Daarbij verwijst hij naar kerkvader Augustinus. Deze was ooit aanhanger geweest van het Manicheïsme, een gnostische stroming die later als ketters was aangemerkt. Augustinus was hiervan later teruggekomen maar zijn persoonlijke geschiedenis had hem wel een les in nederigheid geleerd. Instemmend haalt Arminius Augustinus aan wanneer deze zich richt tot de Manicheeërs:¹⁴

‘Laat de mensen rustig boos worden op hen die niet beseffen welke geweldige inspanning vereist wordt om de waarheid te ontdekken en hoe moeilijk het is tegen dwaling te blijven waken. (...) [L]aat mensen, die zelf nog nooit bedrogen zijn door een dwaling als die waaronder

13 Ik maak gebruik van de vertaling van Simon Vuyk, in: *De Arminiaanse vredeskerk. Redevoeringen van Jacobus Arminius (1606) en Simon Episcopus (1618) over de onderlinge verdraagzaamheid der christenen* (Verloren 2015). De originele Latijnse tekst (*De componendo dissidio religionis inter Christianos*) is gepubliceerd in Iavobii Arminii, *Orationes itemque Tractatus insigniores aliquot*, (Basson 1613; books.google.com), p. 114-150. Over de rede en een schets van de omstandigheden waaronder Arminius zijn rede uitsprak: G.J. Sirks, *Arminius’ pleidooi voor de vrede der kerk* (De Tijdstroom 1960).

14 Arminius citeert hier uit Augustinus’ *Contra Epistolam Manichaei* (397). Over de receptie van Augustinus bij Arminius: A. Goudriaan, ‘Augustine Asleep’ of ‘Augustine Awake’? *Jacobus Arminius’s Reception of Augustine*, in: Th.M. van Leeuwen, K.D. Stanglin & M. Tolsma (red.), *Arminius, Arminianism, and Europe* (Brill 2009).

men u gebukt ziet gaan, boos op u worden. Maar hoe vertoornd al die personen op u mogen worden, *ik* kan allerm minst kwaad op u worden. Het is mijn plicht uw zwakheden te *verdragen* [Lat.: *sustinere*] zoals de mensen dat deden die dicht bij mij stonden toen zij mij verdroegen. Ik ben verplicht u met evenveel geduld te behandelen als men met mij heeft gehad toen ik, dwaas en blind, van het rechte pad afweek naar de dwalingen van uw leer.’

Om in Vrijburg-termen te spreken: laat ruimte voor ieders persoonlijk geloof!

De tweede handreiking om trots in te ruilen voor nederigheid is in wezen een beroep op het intermenselijk vertrouwen: veronderstel bij de tegenstander niet direct kwade wil – misschien dwaalt de ander wel uit onwetendheid. Arminius stelt vervolgens een gedachte-experiment voor: verplaatsen wij ons eens in de positie van de tegenstander. Misschien realiseren wij ons dan plotseling wel dat juist wij degenen zijn die dwalen. Misschien blijkt juist de persoon waarvan wij dachten dat hij dwaalde, ons wel eens waarheden aan het licht te kunnen brengen waarvan wij ons eerder niet bewust waren.

Als laatste handreiking stelt Arminius voor om de verschillen van inzicht af te zetten tegen de overeenkomsten. Hoe verhouden deze zich tot elkaar? Gaat het om werkelijk grote meningsverschillen of zijn partijen het op hoofdlijnen eigenlijk eens met elkaar?

Arminius vervolgt met een pleidooi om de verschillen van inzicht op een open wijze te bespreken tijdens een vrije vergadering, een open synode. Die synode zou niet het gezag moeten krijgen om anderen besluiten op te leggen. In laatste instantie moeten meningsverschillen binnen de kerk kunnen worden aanvaard. Een synode is er uiteindelijk wel gekomen, zij het een andere dan Arminius zich had voorgesteld...

Arminius was destijds niet de enige die verdraagzaamheid bepleitte. Onder meer Dirk Coornhert, Simon Stevin en Willem de Zwijger waren hem voorgegaan.¹⁵ De vrijheid van geweten was al neergelegd in de Unie van Utrecht (1579).¹⁶ Arminius stond in de traditie van Erasmus en

15 D.V. Coornhert, *Synode over gewetensvrijheid. Een nauwgezet onderzoek in de vergadering gehouden in het jaar 1582 te Vrijburgh* (onder redactie van J. Gruppelaar, J.C. Bedaux & G. Verwey) (Amsterdam University Press 2008); Symon Stevin, *Vita Politica. Het Burgerlijk leven Anno 1590* (Delft 1611; books.google.com). Zie ook met verwijzingen J.D. Bangs, ‘Dutch Contributions to Religious Toleration’, *Church History* 79:3 (2010), 585-613.

16 Art. XIII bepaalde onder meer dat ‘een yder particulier in sijn religie vrij sal moegen blijven ende dat men nyemant ter cause van de religie sal moegen achterhaelen ofte ondersoucken.’

Na jaren voorbereiding werd in juni 1933 de Nieuwe Remonstrantsche Kerk feestelijk in gebruik genomen. Midden in een zandvlakte, met vlakbij het Vossiusgymnasium. In deze bundel verhalen van wat er toen allemaal gedaan is om zover te kunnen komen. Een beeld van alle bijzondere kenmerken van het gebouw en over hoe er geleefd, gedacht en gemusiceerd werd en wordt. Wat de achtergrond en inspiratie is van wat inmiddels geworden is tot Vrijburg, een vrijzinnige christelijke geloofsgemeenschap, gevormd door Remonstranten en Vrijzinnige Protestanten. Vrijheid, verdraagzaamheid en verantwoordelijkheid en ruimte voor ieders persoonlijk geloof zijn daarbij essentiële uitgangspunten.

Een oase in de stad Amsterdam.

www.verloren.nl

9 789464 550740